

**MİLLİ OLANDAN EVRENSELE:
CENGİZ AYTMATOV’UN “DAĞLAR DEVRİLDİĞİNDE
EBEDİ NİŞANLI” ADLI ROMANINA AKSEDEN
FOLKLORİK UNSURLAR**

***FROM NATIONAL TO UNIVERSAL: FOLKLORIC ELEMENTS
WHICH ARE REFLECTED TO CENGİZ AYITMATOV’S “FOREVER
ENGAGED WHEN THE MOUNTAINS COLLAPSED”***

***ОТ НАЦИОНАЛЬНОГО ДО ГЛОБАЛЬНОГО: ФОЛЬКЛОРНЫЕ
МОТИВЫ, НАШЕДШИЕ ОТРАЖАЮЩИЕСЯ В РОМАНЕ
ЧЕНГИЗА АЙТМАТОВА
«КОГДА ПАДАЮТ ГОРЫ (ВЕЧНАЯ НЕВЕСТА)»***

Yılmaz IRMAK*

ÖZET

Milli olandan evrensele ulaşmada, Cengiz Aytmatov’un Türk Dünyası yazarları içerisinde çok önemli bir yeri vardır. Onun eserlerinde halk kültürünün pek çok unsurunu bulmak mümkündür. Aytmatov’un eserlerinde ön plana çıkan folklorik malzemenin temelinde Kırgız Geleneği ve Manas Destanı vardır. Geleceği geçmişle inşa eden sanatçı; hem folklorik unsurları hem de tüm insanlığı ilgilendiren konuları ustalıkla işleyerek eserini evrensel boyuta taşır.

Anahtar Kelimeler :

Cengiz Aytmatov, Dağlar Devrildiğinde Ebedi Nişanlı, Folklorik Unsurlar, Evrensel Konular.

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü / Samsun - TÜRKİYE

ABSTRACT

Cengiz Aytmatov has a very outstanding place among the authors of the Turkic world in attaining the universal from the national. A number of elements derived from the folkloric culture might be seen in his works. His works are predominantly based upon Kirghiz tradition and the Manas Epic. Aytmatov, constructing the future through the past, carries his work to a universal dimension dealing skillfully with the issues pertaining to both the folkloric elements and humanity.

Key Words :

Cengiz Aytmatov, Dağlar Devrildiğinde Ebedi Nişanlı, Folkloric Elements, Universal Subjects.

РЕЗЮМЕ

Ченгиз Айтматов занимает особое место среди тюркских писателей, прошедших путь от национального до глобального. В его произведениях можно найти множество мотивов народного творчества. В основе фольклорного материала, нашедшего отражение в произведениях Ч. Айтматова, лежат киргизские обычаи и эпос «Манас». Писатель, строящий будущее на фундаменте прошлого, мастерски рассмотрел в глобальном масштабе как темы, интересные с точки зрения фольклора, так и темы, интересующие все человечество.

Ключевые слова :

Ченгиз Айтматов, «Когда падают горы (Вечная невеста)», фольклорные мотивы, глобальные темы.

Giriş

İnsan ölümlü bir varlıktır. Ölümlü olan insan duygu, düşünce ve hayallerini sanat yoluyla ifade eder. Ressam fırçasını, heykeltıraş çamuru, müzisyen sesini, bir yazar da kalemını kullanarak bunu gerçekleştirmeye çalışır. Amaç, insanın kalıcı olma (eser bırakma) arzusudur.

Bir milletin kültür değerlerinin araştırılmasında sözlü kaynakların yanı sıra yazılı metinler de bizlere önemli veriler sunmaktadır. Özellikle hikâye ve roman gibi kurmaca metinlerde sözlü kültürün etkisi ve geleneğin izleri çokça görülmektedir. Bir yazılı anlatıda topluma ait kültürel değerlerin kullanımı oranı; yazarının içinden çıktığı toplumla ve o toplumun geleneksel değerleriyle ne ölçüde barışık ve kaynaşık olduğunun da bir göstergesidir. (Şişman 2007: 1965).

Her yazar, eserini ortaya koyarken geçmişin kültür hazinesinden yararlanır. Geçmiş olduğu gibi değil, dönüştürerek ya da günümüze mayalayarak modern bir

tarzda okuruna sunar. Geleceği geçmişle inşa eden sanatçı, eserini milli kültüründen hareketle evrensel boyuta taşır.

Aytmatov, kendisiyle yapılan bir röportajda, eserlerine “geleneksel kültür unsurlarını” işleminin sebeplerini şöyle açıklamaktadır: “Her yazar bir milletin çocuğudur ve o milletin hayatını anlatmak, eserlerini kendi milli gelenek ve törelerini kaynak olarak zenginleştirmek zorundadır. Benim yaptığım önce bu, yani kendi milletimin hayatını ve geleneklerini anlatıyorum. Fakat orada kaldığınız takdirde bir yere varmazsınız. Edebiyatın milli hayatı ve gelenekleri anlatmanın ötesinde de hedefleri vardır. Yazar, ufkunu ‘milli’ olanın ötesine doğru genişletmek, ‘evrensel’ olana ulaşmak için gayret göstermek durumundadır. İyi bir yazar ‘tipik insan’ ortaya koyma ustalığına erişen yazardır. (Kolcu 1997: 37).

Milli olandan evrensele ulaşmada Cengiz Aytmato’v’un Türk Dünyası yazarları içerisinde çok önemli bir yeri vardır. O, eserlerinde “geleneksel kültür unsurları”nı kullanarak milli hissiyatı, bütün insanlığı kucaklayan ortak zevk ve estetik duyarlılık haline dönüştürür. Aytmato’v’un eserlerinde halk kültürünün pek çok çeşidini bulmak mümkündür. Geçmiş bugüne değil, bugünü geçmişle izah etmeye çalışan yazar; eserlerinde folklorik unsurları bolca kullanarak geçmişte yaşanan ve milli hafızada canlılığını koruyan hadiseleri bir model vak’a durumuna getirir. Bir efsane, bir destan, bir masal, büyük bir hadise bugünün olayını açıklayıcı mahiyettedir. Onun eserlerinde destan parçaları, efsaneler, masallar, halk hikâyeleri zengin bir malzeme durumundadır. Aytmato’v’un eserlerinde ön plana çıkan folklorik malzemenin temelinde Kırgız Geleneği ve Manas Destanı vardır. Manas destanı yazar için, Kırgız ruhunun şekillenip nazma büründüğü bir halk ansiklopedisidir. (Kolcu 1997: 56).

Kırgızlar; “Manas denince Kırgız, Kırgız denince de Cengiz akla gelir” derler. Cengiz Aytmato’v’un toplumdaki saygınlığını belirtmek için söylenen bu ifade, zaman içinde atasözü karakteri kazanmış ve yeni yetişen kuşaklar arasında sanki Cengiz Aytmato’v’dan önce söylenmiş bir söz gibi algılanmaya başlanmıştır. Gerçekte Kırgız halkı dünya çapında ün kazanmış sanatçısını bu sözlerle tanımlamıştır.” (Sagınbekov 2007: 1747).

Halk edebiyatı malzemelerini eserlerde kullanmak ne demektir, sorusuna Cengiz Aytmato’v şöyle cevap vermiştir: “Birçok masalları, halk efsanelerini, mitleri en iyi bilen insanlar vardır. Onlar, olayların küçük detaylarından hareketle hayatı bütün yönleriyle anlatabilirler. Fakat yazar için bunun gibi hususlarda kendini sınırlaması söz konusu olamaz. Ona zamanın şartlarına uygun hazırlık, yani şimdiki düzeyde ilim ve dünya kültürünün bugünkü tecrübesi lazımdır. Bu, ona dayanarak olur. Buna dayanmadan yazar yerel meseleleri gerekli düzeye çıkaramaz. Mit, ressam için çiğ malzemedir. Onu kendi sanatında ustalıkla kullanabilmesi lazım.” (Akmataliyev 1998: 100).

Yazara göre edebiyatın görevlerinden birisi, her toplumun kendi tarihi gelişimi içinde geçirdiği tecrübeyi sanatkarane bir biçimde yansıtmayı ve böylece geçmişin ışığı altında yeni tarih gerçeğini takdir edebilmesidir. (Söylemez 2002:10).

Aytmatov eserlerine Halk Edebiyatı malzemelerini zamanın şartlarına uygun, ilim ve dünya kültürünün bugünkü tecrübesini de kullanarak yerel (mahalli) meseleleri önce milli, sonra da evrensel boyuta ustalıkla taşır. Yazarın “Dağlar Devrildiğinde Ebedi Nişanlı” adlı son romanı, bunun en güzel örneklerinden birini teşkil eder. Bu romanın arka planında iki hikâye ve iki kahraman anlatılıyor: Biri efsane kahramanı olan “Ebedi Nişanlı”, diğeri ise bavul ticareti yapan Elsa’dır. Global çağın gerçeklerini, piyasa şartlarında insan ruhunun kaçış ve arayışlarını, çıkış ya da yok oluş ihtimallerini kadim tartışmalar üzerinde araştıran yazar, romanında şartlara göre değişmeyecek evrensel değerlerin de altını çizmiştir. Ebedi Nişanlı’nın bir motif değil, tamamıyla mitolojik bir kahraman olduğunu belirten yazar, bu efsanenin sembolleştirdiği tek değerın aşk olduğu gerçeğini ortaya koyar.

“Bir Kırgız köylüsü, sofrasında neler bulundurur, misafirlerine ne ikram eder. Sevinç ve üzüntüsünü hangi sözlerle anlatır, küçüklere nasıl nasihat eder. Neler giyer, nasıl alkış ve kargışta bulunur, hangi olaylara üzülür ve sevinir. Kendisine miras kalan atasözü ve deyimleri nasıl kullanır. Evini nasıl döşer, evinde obasında nasıl konuşur, çocukları köy meydanlarında nasıl oynar? İşte bütün bunları bilmeden kanımca Kırgız halkını anlatan eser yazılamaz. Bu belirttiğimiz soruların cevaplarını Cengiz Aytmatov’un eserlerinde bulabiliriz.” (Rayman 2007: 1731).

Cengiz Aytmatov, inceleyeceğimiz bu romanında: Ebedi Nişanlı Efsanesi, Ağıt yakma geleneği, Düğün-nişan merasimi, ‘Nişanlını Yakala’ geleneksel oyunu, türkü, dua, tekerleme, Gök Tanrı inancı, Şaman inancı, ruh çağırma inancı, av, at ve kımız gibi folklorik unsurları; kader, globalleşme, sosyalizm, kapitalizm, kitle kültürü, aşk, tiyatro ve opera, uyuşturucu üretimi, Tanrı inancı ve iman gibi evrensel konuları yansıtır.

1. Folklorik Unsurlar:

1.1. “Ebedi Nişanlı” Efsanesi

Eski çağlardan beri söylenegelen çoğu zaman olağan üstü varlıkları ve olayları konu edinen efsaneler, Aytmatov’un eserlerine çok önemli bir yere sahiptir. Romanın omurgasını oluşturan Ebedi Nişanlı Efsanesi’ni kısaca şöyle özetleyebiliriz:

Kırgız dağlarında olağanüstü bir güce ve çevikliğe sahip genç bir avcı varmış. Bu avcı, kurt ve parsları kolayca avlar, kürkleriyle geçimini sağlarlarmış. Halk bu avcıyı çok sever, saygılarından dolayı da gelecekte kendilerine bir lider olarak görürlermiş. Bir defasında bu genç ve akrabaları komşu vadiye şölene gider, orada çok güzel bir kızla karşılaşır. Avcı ile kız birbirlerine âşık olurlar. Sonunda avcı-damat akrabalarını yanına alarak kızı istemeye gider. Kızın ailesi tarafından olumlu karşılanan avcı ve akrabaları kız tarafına çeşitli hediyeler sunarlar. Coşkun topluluk, büyük bir heyecan içerisinde nehrin kıyısına gelir ve yeni çiftin nişanı yapılır. Düğünü ise yedi gün sonra, avcının dağların ardında bulunan köyünde yapmaya karar verirler. Her şey yolunda gidiyormuş. Bütün hazırlıklar gelenek ve

göreneklere göre yapılır. Nihayet düğün arifesi gelip çatar ve misafirler gelmeye başlar. Sabahleyin erkenden avcı ve iki kardeşi saygın misafirler için vahşi hayvan avına çıkarlar. Fakat kıskanç ve kinle dolu olan hasetçiler, avcı ve kız için korkunç bir plan yaparlar. Kızı zorla kaçıarak güya onun eski sevgilisiyle kaçtığını ortalığa yayarlar.

Bu durum genç avcının çok ağrına gider ve kızı lanetler. Artık hayata küsen avcı, kızı ve bütün insan soyunu lanetler. Artık yeryüzünde bir insan yüzü bile görmeyeceğim ve beni hiçbir insan görmeyecek diyen genç avcı, kendisini dağlara vurur, izini kaybettirir. Kendisine kurulan kahpece plandan ırmağa atlayarak kurtulan nişanlı kız, sevgilisinin dağlarda kaybolduğunu öğrenince bir kuş gibi uçma yeteneğine kavuşur ve gözlerden kaybolur. İşte o günden beri dağlarda Ebedi Nişanlı Efsanesi anlatılır olmuş.

Bu romanın arka planında iki hikâye ve iki kahraman anlatılır. Biri efsane kahramanı olan 'Ebedi Nişanlı', diğeri de gazeteci Arsen Samançin'in bavul ticareti yapan sevgilisi Elsa'dır. Ebedi Nişanlı Efsanesi'nden çok etkilenen Arsen Samançin, şunları söyler: "Güzel! Kuşlar sussunlar ama ben Söz Ebedi Nişanlı'dan açılıca susmam. Bu konu hakkında değişik düşünceler olabilir, efsane veya başka bir şey. Kim ne derse desin, bana göre bu efsane değil, Aya! Bazen dağlarda, uzaklarda görüldüğü olmuştur. Görünmesiyle kaybolması bir olur. Onunla ilgili menkıbeler bizim oralarda oldum olası anlatılır. Herkes onun dağlarda, dolaşıp, kaybolan nişanlısını aradığına, kendisini kaçırانların da peşinde olduğuna inanır. Nişanlısı olan genç ve usta avcı bir iz bile bırakmadan ortadan kaybolur. Belki düşmanları onu bir mağaraya sakladılar ya da dilinden ettiler, kim bilir?" (s: 66)*

Halk, her yaz, dolunaylı gecelerde yüksek bir dağda toplanıp ateş yakarak bir ritüel olarak Ebedi Nişanlı Efsanesi geleneğini yaşatır: "Biliyor musun? Bizim dağlarda şöyle bir gelenek vardır. Her yaz dolunay zamanında geceleri Bengi Nişanlı sevdalıları yüksek bir dağda toplanır ve Ebedi Nişanlı onları uzaktan görebilsin diye ateş yakarlar. Şamanlar deflerini çalar, dans eder, onun ve kaybolan nişanlısının adlarını haykırarak her ikisini ateşe çağırırlar. Kadınlar da ateşin etrafında feryat ederek, ağlarlar. Bir de Ebedi Nişanlı'nın bir gölgede belirmediğini, eğilerek selam verdikten sonra tekrar kaybolduğunu anlatanlar var..." (s: 66-67)

Romanda Ebedi Nişanlı'nın bir kuş suretini alması, insan doğasının saldırganlığı neticesinde ödenen bir bedel olarak görülmektedir: "Dikkat et, Ebedi Nişanlı'nın bu gizemli destanda uçan bir kuş suretini almasında, ayrılığın ezeli acısını yaşamasında her zaman olduğu gibi insan doğasının saldırganlığı neticesinde ödenen bir bedel kendini göstermektedir." (s: 79)

Cengiz Aytmatov, bu efsane hakkında şunları söyler: " Ebedi Nişanlı'ya gelince; bu benim efsanem. Ebedi Nişanlı hakkında değişik kültürlerde motif bazında, farklı söyleyişlere rastlamak mümkün. Fakat hiçbiri benim eserimde

* Bu çalışmadaki alıntılar: "AYTMATOV Cengiz (2007), **Dağlar Devrildiğinde Ebedi Nişanlı**, İstanbul: Ufuk Kitap Yayınları " adlı kitaptan yapılmıştır.

yansıttığı gibi değil. Ebedi Nişanlı bir motif değil, tamamıyla mitolojik bir kahramandır. 200–300 yıl geçti; ama o, iftiraya uğramış gencecik kız hala dağlarda başıboş dolaşmakta ve sevgiliyle buluşacağı anın hasretiyle yanmakta, ona olan sadakatini anlatmaya ve ispatlamaya çalışmaktadır. Bana göre bu efsanenin sembolleştirdiği tek değer var: Aşk; insanın sahip olduğu en yüce değer...” (Sarıgül 2007: 12).

Ayrıca yazar; halk arasında anlatılan “Ebedi Gelin” söylencesinden modern bir tragedyaya çıkarmasını bilmiştir. Buna göre insanların engellemeleri yüzünden birbirlerine kavuşamayan iki sevgili kırlara karışır. Şamanizmin doğaüstü algı dünyasının da beslediği bu kült ebedi bir aşk hikayesine dönüşür. Yazar buradan hareketle yine insanların sebep olduğu çağcıl nedenlerle birbirlerine kavuşamayan zamanımızın aşklarını işlemeye devam etmiştir. (Kolcu 2008: 36).

1.2. Ağıt Yakma Geleneği

Nehrin kıyısında yapılan şölenle, akınlar (ozanlar), avcının nişanlısı için çıkarılan fitne için ağıt yakarlar: “ İşte bu karanlık kader fitnenin ta kendisiydi. Sonrasında akınlar şöyle ağıt yaktılar: “Güneş bilseydi o fitneyi, utancından yüzünü saklar, gökyüzünde ters dönerdi. Bulutlar bilselerdi, sağanak yağmurlarla yağar bu şöleni siler süpürür; uzaklara, temiz steplere sürükler götürürdü.” (s:70)

1.3. Düğün-Nişan Merasimi

Romanda, Kırgız düğün-nişan geleneği ile ilgili uygulamalar şunlardır: “Sonunda avcı-damat neredeyse tüm akrabalarını yanına alarak kızı istemek üzere kız tarafına gider. Öyle ki bu durum o zamana kadar görülmemiş bir bayram havası estirir. Gelen konuklar ırmağın kıyısında yer alan çayırılıkta kurulan yüzlerce çadırı doldururlar. Gelinin ailesi ve akrabalarına öyle hediyeler takdim ederler ki! Yılkılar, sürülerle hayvanlar, kese dolusu altınlar... Nişanlı-avcıya gelince; o da türlü türlü postlar, samur ve sansar kürkleri hediye eder. Fakat hepsinden değerlisi, hediye etmek amacıyla iki omzuna atıp getirdiği göz kamaştırıcı pars kürkleriydi. Çünkü anlayışlarına göre böylesine değerli kürkleri ancak büyük bir avcı avlayabilirdi. Bu hediyeleri tazimle gelinin anne ve babasına sunar. Coşkun topluluk büyük bir heyecan içerisinde nehrin kıyısına gelir ve yeni çiftin nişanı yapılır. Nehir de o andan itibaren mutluluk ve huzurlarına şahit olur. Düğünü ise yedi gün sonra avcının dağların ardında bulunan köyünde yapmaya karar verirler.” (s: 69)

“Bu arada damat tarafı düğün hazırlıklarına başlamak üzere kız tarafıyla vedalaşp köylerine dönmüşler. Zaman kaybetmeksizin hazırlıklara başlamışlar. Her şey yolunda gidiyormuş. Bütün hazırlıklar gelenek ve göreneklerde nasılsa ona göre yapılmış. Yeni evlilerin gerdek gecelerini geçirecekleri düğün çadırının diğer çadırlardan uzakta kurulmasından tutun da, kız tarafından gelecek akraba ve misafirlerin kalacakları çadırlara, hatta hediyelerden düğün ziyafetinin hazırlanmasına kadar her şey inceden incele düşünölmüş. Akınların anlatacağı menkıbeler, gençlerin oynayacağı oyunlar ve söyleyecekleri türküler bile

planlanmış. O zamanlar kimin düğünü olsa, bu bütün bir boyun meselesi olarak görülüyormuş” (s: 73)

1.4. “Nişanlıyı Yakala” Geleneksel Oyunu

Kırgızlar düğünlerde en büyük önemi, geleneksel bir oyun olan ve atlar üzerinde iki sevgili tarafından oynanan “Nişanlıyı Yakala” adlı oyuna veriyorlar. İnançlara göre bu oyunda damat, at üzerinde nişanlısına yetişip onu öperse gelinle birlikte gelecekte mutlu bir hayat sürerler.

“ Gelin ve damat, köyün en hızlı, en iyi atlarına binmiş, aslı oyun olan bir at yarışını bekliyorlardı. Nişanlı genç, atının üzerinde kendisinden belli bir mesafe uzaklaşmış olan nişanlısına yetişmeli ve onu hızını kesmeden atın üzerinde öpmeliydi. Eğer bunu başarırsa, inançlarına göre mutlulukları üzengide, dörtnala kendilerine geliyor olacaktı.” (s: 70 - 71)

Bu geleneksel oyunda erkek, her zaman nişanlısına yetişip onu öpermiş. Bu olay hiç unutulmaz, ömür boyunca hatırlanır:

“Nişanlı kız bu masalımsı at yarışını, sonsuza dek arzuladığı, beraber olmayı hayal ettiği sevgilisinden bu “kaçma” olayını ömür boyunca hatırlar, unutmazmış. Damat ise akran ve arkadaşlarının gürültü, şamata ve ısıkları eşliğinde ona yetişmek için çırpınıp ve yakalayışını asla unutmazmış.” (s: 71)

1.5. Türkü

Türkü; Düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen; çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiirlere denir. Türküler halkın duygu ve düşüncelerini, dünyayı ve evreni algılayış biçimini yansıtan, beşikten (ninni) mezara (ağıt) kadar tüm yaşantısını içine alan halk edebiyatı ürünleridir. Halkın acıları, sevinçleri, aşkları, nefreti, tutkusu büyük bir yalınlık içinde, bütün canlılığı ile yaşatılır. Halkın ilgi alanına giren her olaya türkü yakılır. Sevgi, ayrılık, ölüm, kıtlık, deprem gibi kişisel ya da toplumsal olgular türkünün doğuşunda etkili olur. (Batur 1998. 46).

Sevgilisine Ebedi Nişanlı Efsanesi’ni anlatan Arsen Samançin, sevgilisi için Ebedi Nişanlı türküsünü söyler:

“Nerdesin, nerdesin? Sana koşuyorum ben!
Kaçırılmıştım, ama kurtulmayı başardım.
Bakireyim hala, ben sana sadığım.
Nerdesin, nerdesin, benim canım sevgilim?
Ben bakireyim, duy beni ne olur,
Kıyısında aşk yemini ettiğimiz nehirdi kurtaran beni.
Nerdesin, nerdesin? Duy sesimi!
Ardım sıra kovalayanlar, beni yakalamak istiyor...
Sen ise avcım benim dağlarda yitip gittin.

Nişanlandık seninle nehrin kıyısında.
Neredesin? Neredesin? Hangi dağda?
Neredesin? Neredesin? Koşuyorum sana.
Nişanlandık seninle bir nehrin kıyısında,
Avcım benim kayboldun dağlarda
Gelinim senin, sen şimdi neredesin?
Yoksa bir daha gelmeyecek misin?
Aynı nehrin suyunu içtik seninle.
Yemin edip şahit tuttuk nehri sadakatimize.
Görüşemeyecek miyiz bir daha seninle?
Nehir akıyor, ya sen, neredesin söyle!
Hatırla avcım benim, ses ver sesime
Ayla aşka yemin ettik yüreğimizle...
Nerelere kayboldun avcım söyle bana?
Yol vermez mi dağlar gelsem sana?
Bulutlar dağılmaz mı?
Güneş vadileri aydınlatmaz mı?
Dağ keçisi yollarını aydınlatmaz mı?
Neredesin? Neredesin? Hangi dağdasın?
Neredesin? Neredesin? Koşuyorum sana hangi yamaçtasın?
Atların üzerinde yarışan biz değil miydik?
Atların üzerinde sarılan biz değil miydik?
Atların üstünde öpüşen biz değil miydik?
Tanrılar görsün diye,
İnsanlar görsün diye...
Neredesin? Neredesin? Hangi dağdasın?
Neredesin? Neredesin? Koşuyorum sana hangi yamaçtasın?
Sensiz ay söner benim için.
Sensiz hayat olmaz benim için.
Gök bizsiz mutlu olur mu ki?
Kim lanetledi, kim lanetledi bizi?
Dağlar bizsiz mutlu olur mu ki?
Kim lanetledi, kim lanetledi bizi?
Sen değil miydin Tanrılara dağdan av getiren?
Sen değil miydin dağlardan dünürlere post getiren?
Sen, eli açık, şanslı bir avcısın,
Kadere karşı nasıl bir hata yaptın?
Ateşin yanında, oynamak nasip olamayacak mı bize?
Neredesin? Neredesin? Hangi dağdasın?
Neredesin? Neredesin? Koşuyorum sana hangi yamaçtasın?
Ardı sıra kovalayanlar, beni yakalamak istiyor...
Seninle bir daha buluşmasın diyor.
Neredesin? Neredesin? Koşuyorum sana hangi yamaçtasın? (s:75-77)

Genç kızı ölümden kurtarmaya çalışan nehir, onun için türkü çağırır:

Ben dağlardan enginlere akan bir ırmağım.

Ben seni akışımla kurtaracağım.

Ben seni hain düşmanlardan kaçıracağım.

Ben sana yardıma koşacağım, çünkü sen benim meleğimsin.

Çabuk ol, atla kıyıdan bana,

Çabuk ol, atla suya.

Ben seni dalgalarımla kurtaracağım... (s:77)

Arsen, birçok defa akınların (ozanların) ‘Ebedi nişanlı’ için yaktıkları türkülerini dinlediğini ve onların bu geleneği nasıl devam ettirdiğini şöyle açıklar: “Tabi ki, ben çocukluğumdan beri birçok defa Ebedi Nişanlı için yakılan ateşlerde buldum ve bunları akınlarımızın türkülerinde duydum. O gece hikâyelerini doğaçlama anlatırlarken nasıl da duygulandıklarını bir bilsen! Her akın Ebedi Nişanlı için kendince acı çekiyor, ruhunu dağlara savurarak Ebedi Nişanlı’yı çağırıyor. Onların yaptıkları, senin sahnede solo söylemenle aynı şey... Onlara boşuna ‘Tökmö Akın’ denmiyor. Bir defasında benden ‘Tökmö Akın’ı Kırgızcadan Rusçaya çevirmemi istemişlerdi. ‘İçini türkülerle döken bard!’ ancak bu şekilde tercüme edilir! Akınlar ilhamını, yanlarında bulunan ve dertleriyle dertlenen dinleyicilerden alır. İşte ancak o zaman akın sözleriyle kâh düşüncenin derin kuyularına dalar, kâh rüzgârlara kapılıp steplerde koşar...” (s:78)

1.6. Av

Hayvanların içgüdülerini tanımada usta olan Cengiz Aytmatov, parsların avlanması ile ilgili detaylı bilgiler verir: “Parsların av saati genellikle gün ortasına denk gelir. Bu aynı zamanda dağdaki otçulların da suya inme vaktidir. Karacalar, dağ keçileri ve yabani koçlar farklı yollardan ve yönlerden susuzluklarını gidermek, bir günlük su ihtiyaçlarını temin etmek için akarsu ve dere boylarına sürüler halinde gelirler. Patikalardan aşağı uçarcasına esnek ve kıvrak adımlarla iner, küçük gruplar halinde sıraya girerler. Yürürken gözlerini dört açar, her an, her tür tehlike karşısında bir yay kıvraklığıyla koşmak ve tehlikeden uzaklaşmak için etrafı can kulağıyla dinlerler.” (s:6)

“Ancak Caabars avlanmakta ustadır. Ya siperin ardına ustaca gizlenip kurbanını bekler, ya bir kayanın arkasından üzerine atlar, (ki bu onun en üstün özelliğidir) ya da bir çalının arkasından ansızın çıkıverir. Kurbanını ayaklarından yakaladığı gibi o sımsıcak kanın fokurdadığı boğazına dişlerini amansız geçiriverir. Ve sonrası malumunuz...”

Bir avı yakalamanın en iyi yolu, sürünün doya doya su içmesini bekleyip sonra peşine düşmektir. Bunun için yakınlarında sinsice pusuya yatmalı, sabır ve sükûnetle beklemesini bilmelidir. Çünkü av fazla değil, bir sıçrayışlık mesafedir. Keçiler ince boynuzlarını kaldırıp etraftaki seslere kulak kabartarak ve tüm dikkatleriyle etrafı süzerek, ön ayakları suda, doyasıya suyu yudumlarken, pars gözlerini bir an olsun avından ayırmadan, tüm gücüyle kendini tutmalı ve sabırla

beklemesini bilmelidir. Onlar ne kadar çok içerlerse parsın şansı da o kadar yüksektir. Eğer kovalamaca düzlükte gerçekleşecekse o zaman peşlerine düşmeye ve boşuna yorulmaya değmez. Çünkü bu dağ keçileri son derece süratli ve sestem hızlı koşarlar ki bu onların kurtuluş vesilesidir. Kaçarken bağırmazlar. Kuraklık zamanlarında ara sıra seyrek ormanlara gelen yaban domuzları gibi korkudan kendilerini kirlilemezler. Eğer keçiler suyu bol bol içip de yeterince şişerlerse eski hızlarını kaybederler ve adımları ağırlaşır. İşte o an parsın durumu iyi değerlendirmesi ve sudan uzaklaşmaya başlamalarıyla harekete geçmesi gerekir...”(s:7)

Ayrıca Ebedi Nişanlı Efsanesinde; Kırgız dağlarında olağanüstü bir güce ve çevikliğe sahip genç bir avcının, kurt ve parsları kolayca avladığı ve kürkleriyle geçimini sağladığı anlatılır.

Romanda av sporu uğruna Arap zenginlerin Kırgız dağlarına nesli tükenen kar parslarını katletmek için gelmeleri de eleştirel bir şekilde anlatılır. Sovyetlerin yıkılmasıyla birlikte kurulan yeni piyasa ekonomisi her şeyi metaya, paraya çevirmeye başlamıştır. İnsanoğlu ihtiraslarının kurbanı olarak doğal dengeyi bozmuştur. Bu adil olmayan bir dünya düzeninin yol açtığı bir sonuçtur. Gazeteci Arsen Samançin, hayatı pahasına da olsa Arap zenginleri için kurulan bu av oyununu bozar. (Kolcu 2008:46-47).

1.7. At

Kırgızların kültüründe atın çok önemli bir yeri vardır. “Bozkır Kültürü”nün şekillendirdiği bir toplum olan Kırgızların toplumsal hayatında bir “At kültürü” meydana gelmiştir: “Eskiden beri at, asaleti ve sağladığı kolaylıklar ile insanın gönlünde farklı bir yer edinmişti. Birçok kazı çalışmalarında çok eskiden kalma mezarlarda, insan iskeletleri yanında at iskeletleri bulunmuştur. Bu da, insanoğlunun o eski çağlarda bile ata büyük değer verdiğinin bir göstergesidir. Kırgız kültüründe, halkın hayat şartlarına bağlı olarak atın rolü çok büyük olmuştur. O kadar ki, kutsallık derecesine kadar yükselmiştir. Dağlar ve genelde bozkırın iklimi ve coğrafyası, eski Kırgız kültür ve yaşayışına tesir ettiği açıktır. Kırgızların, genel olarak da Türk halklarının, bozkır şartları içinde şekillenen bir kültürleri vardı. Herkesçe bilindiği gibi bu kültüre, oluşturduğu çevreden dolayı “bozkır kültürü” denir. Bozkır kültürüne en uygun varlık ise, elbette ki attır. Bu durum bozkır kültürü içinde bir “at kültürü” meydana getirmiştir. Öyle ki, geçmişte Kırgızlar çok saygın misafirlere kürk ve yürük at vererek onları uğurlarlardı.” (Saginbekov 2007: 1750).

Ebedi Nişanlı Efsanesi’nde avcı, akrabalarını yanına alarak kız istemek üzere kız tarafına giderken beraberinde at ve değişik hediyeler götürür: “Sonunda avcı-damat neredeyse tüm akrabalarını yanına alarak kızını istemek üzere kız tarafına gider. Öyle ki bu durum o zamana kadar görülmemiş bir bayram havası estirir. Gelen konuklar ırmağın kıyısında yer alan çayırılıkta kurulan yüzlerce çadırı doldururlar. Gelinin ailesi ve akrabalarına öyle hediyeler takdim ederlerdi ki! Yılkılar, sürülerle hayvanlar, kese dolusu altınlar...” (s:69)

Kırgız kültüründe düğünden önce gelin ve damadın oynadığı “Nişanlımı Yakala” oyunu, bir at yarışıdır. Eğer damat, kendisinden belli bir mesafe uzaklaşmış olan nişanlısına yetişip ve hızını kesmeden atın üzerinde onu öperse, inançlara göre mutlu olacaklarına inanılır. Bu tür at yarışlarının düzenlenmesi Kırgızların ata verdiği önemi gösterir.

1.8. Dua

Eserlerinde geleneksel kültür unsurlarına bolca yer veren Aytmatov, dini bir motif olarak duayı da kullanır. Arap zenginlerin ve onlardan para kazanmak isteyen amcasının av planlarını alt üst ederek patlama sonucu bir mağarada ölen Arsen için Eles, ablası ve eniştesiyle dua eder:

“ Üçü tekrar mağaraya girip ölünün yanına oturarak sustular. Coro ellerini açmış dua ediyordu. Okuduğu Arapça duanın ne anlama geldiğini bilmesede mırıldanıyordu. Burada yaşayan hiç kimse tek kelime Arapça bilmez. Dua geleneğin bir parçasıdır.” (s:241)

1.9. Tekerleme

Arsen’in çocukluk arkadaşı Taştanafgan için köylü kadınlar tekerleme söylerler:

“Ey Afgan, ey Afgan,
Hediye et bana bir kervan.
Kervanınla gideceğim,
Sana birkaç çocuk vereceğim.
Bir kuruş bile istemeyeceğim,
Doyumluk bir şey versen yeter.
Ah kervan, ah kervan,
Ey Afgan, Ey Afgan...” (s:179)

1.10. Göktanrı İnancı

Eski Türklerde çok önemli bir yere sahip olan Göktanrı inancı Kırgız geleneğinde hala yaşamaktadır, ancak romanda bu inanç, köy hocası tarafından leştirilir: “Biri de, gök-tanrının varlığına inanan (Tengrian dini) bir adamın, Üzengileş dağlarında rüzgârların ava yardımcı olması, parsların inlerinden çıkması için, dua etsinler diye yakınlarına yakardığını anlatıyorlardı. Köy hocası da Tengriyancıyı paylamak için fırsatı kaçırmayıp ona rüzgârlara değil, asıl Yüce Allah’a dua etmek gerektiğini söylüyordu.” (s:178)

Erkek çocuk vermesi için gökyüzüne dua da edilir: “ Korunmayacağım. Hatta tersine, ben de artık sevimli bir erkek çocuğum olsun diye gökyüzüne dua edeceğim.” (s:198)

1.11. Şaman İnancı

İslamiyetten önceki Türk kültüründe görülen şaman geleneğine göre; şamanların; hastaları iyileştirmek, ölen birisinin ruhunu öbür dünyaya götürmek,

kurban sunmak, bazı dinsel törenleri icra etmek, kayıp şeylerden haber vermek ve avın bol olmasını sağlamak gibi işlevleri vardır. Bu romanda şaman, av duaları okur ve ayin yapar:

“Ona göre, hediye töreni eski adetlere göre yapılmalıydı. Takdim esnasında av duaları okuyan ve üfleyen bir şamanın da bulunması gerekiyordu.” (s:204)

“Korçubek Altayeviç, bizim Tuyuk Car’da bir şaman var. Böyle birini ararsanız hiçbir yerde bulamazsınız. Bektur Ağa, siz de bu Şamalbaş’ı biliyorsunuz.” Bektur Ağa gülümseyerek başını kaldırdı. “Arsen sen de, duymuş olmalısın, değil mi? Köyde büyük küçük herkes onu tanır. Bir çoşarsa kimse kurtulamaz! Ayin yapmaya başlar! Oynar, zıplar, hırlar, bağırır, çağırır;

Görmüyor musunuz?
Devrilişini dağların?
Görmüyor musunuz?
Yıkılışını ağaçların?
Görmüyor musunuz?
Yokuşa akışını ırmakların?
Hepsini ben koruyorum, ben yapıyorum.
Hepinizi sürü gibi koşturacağım,
Koyun gibi ahıra kapayacağım!
Çökün, kapanın ayaklarıma,
Olmazsa kızmayın bana.
Ben Şamalbaş’ım, her şeye yeter gücüm!
Ben Samalbaş’ım her şeye yeter gücüm!” (s:204–205)

1.12. Ruh Çağırma İnanç

Romanda, Kırgızların dolunaylı gecelerde ateş yakarak Ebedi Nişanlıya yardım etmesi için ruh çağırıcıları bir ritüelden bahsedilir : “ Söylemek istediğim beni oldukça şaşırtan bir konu. Çin tarafındaki dağlarda yaşayan Kırgızların bile Ebedi Nişanlı hakkında bilgi sahibi olmaları. Öyle ki onların da dolunaylı gecelerde ateş yakarak Ebedi Nişanlı’ya yardıma gelmek üzere ruh çağırıcıları bir gelenekleri var. Fakat Çinli Kırgızların geleneklerinde ilginç bir fark göze çarpıyor. Geleneklerine göre iki güzel kız ateşin yanında Ebedi Nişanlı’ya her an lazım olabilir düşüncesiyle eyerli bir atı hazırda tutuyorlar.” (s:67)

Kar fırtınası ile boğuşan Caabars’ı dağ tanrıçası kendisine çağırır: “Kar fırtınası ona bir yakınıymış gibi sarılıyor, dağ tanrıçalardan biri ise kendisine şöyle sesleniyordu; “Caabars gel, bana gel!” Caabars ise rüzgâr hızıyla ona koşar, derken ses kaybolur, başka bir taraftan duyulurdu; “gel bana Caabars, gel!” (s: 37)

1.13. Kımız

Kısrak sütünden yapılan bir tür içecek olan kımız, Kırgızların geleneğinde çok önemli bir yere sahiptir. Kırgızlar, düğünlerde, şölenlerde ve günlük hayatlarında bolca kımız içler:

“Güneş çoktan sönmeye başlamıştı. Sağ olsun, Şef Bektur kısa bir dinlenme molası verdi. Çadırlarda oturup dağ kımızını içtiler.” (s:221)

2. Evrensel Konular:

2.1. Kader

Aytmatov’un son romanında üzerinde durduğu en önemli konulardan biri de kader konusudur. Yazar eserinin girişinde kader hakkında şunları söyler: “Kader! Değiştirilmesi ve önceden bilinmesi mümkün olmayan bir hakikat. Alın yazısı dedikleri herkes için büyük bir sır. Yaşanır, yaşarken de öğrenilir. Kader de insanın kaderidir. Dünyanın yaratıldığı andan, Adem ile Havva’nın Cennetten çıkarıldığından beri bu hep böyledir. Aslında kaderin sır olması bile bir kaderdir. Ta o andan itibaren asırlar boyu, günden güne, her dakika ve her an sır olan kader, herkes için sonsuza dek gizemini korumaya devam edecektir...” (s:5)

“Herkesin ne yaşayacağı O’nun tarafından yazılmıştır. Mesele kimin alınına, neyin yazıldığına. Bu herkes için böyle. Kim kaderinden kaçabilmiş ki? İnsan kaderini beklerken ömür denilen sayılı günler geçer gider. Kader çizgisindeki o beklenen anın hayali hayatın son gününe, son demine dek sürer... Böyle gelmiştir, böyle de devam edip gider” (s:33)

“Kaderin, gerçekleşecek her eylemin önceden planlanmış ve önceden aralanmış, görünmez bir kapısı var. Kimin alınına bu kapının eşiğinden geçmek yazılmışsa bunu ancak o eşiği geçtiğinde ve diğer tarafın esiri olduğunda anlar. Bu mukadder adımı atan hiçbir insan için geri dönüş yoktur. Dünyaya gelen bir insanın ana rahmine dönmemesinin imkansızlığı gibi. Kaderin hükmü böyledir. ‘Ölüme mahkumiyet Formülü’ de böyledir. Sadece girişi olan, ama çıkışı bulunmayan...” (s:103-104)

2.2. Globalleşme (Küreselleşme)

Küresellik dünyayı tek bir yer olarak kavrayan yeni bir bilincin şekillenmesini kapsamaktadır ve küreselleşme bu doğrultuda, “bir bütün olarak dünyanın somut yapılaşması” şeklinde, yani “dünya”nın sürekli yeniden kurulan bir çevre olduğu düşüncesinin küresel düzeyde yayılması ekseninde tarif edilmiştir. Küreselleşmenin herhalde en öz tanımı, “coğrafyanın toplumsal ve kültürel düzenlemelere dayattığı kısıtlamaların azaldığı, insanların bu azalmayı giderek daha çok fark etmeye başladıkları bir toplumsal süreç” şeklinde yapılabilir. (Marshall 1999: 449).

Aytmatov, globalleşme hakkında şunları söyler: “Son romanımda globalleşmeye karşı bakışım tamamen eleştirel olmakla beraber ben globalleşmeye kaşı değilim. Bunun bir realite olduğunu kabul ediyor, göz ardı edilemeyeceğini de biliyorum. Çünkü bu, insanın varlığıyla ortaya çıkmış bir süreçtir. Ne var ki, bu süreç bütünleştirici faktörleri beraberinde getirmesi ve sunmasının yanı sıra büyük zorlukları ve sıkıntıları da getirmiştir. Ben eserimde sadece globalleşmenin ülkeme ve ülke insanıma yaptığı etkileri gözler önüne seriyorum. Öyle ki, globalleşme en uçtaki köylerimize kadar ulaştı; hatta geçmişi çok eskilere dayanan yabani hayvan

avcılığı bile bundan nasibini aldı. Basit bir hayat yaşayan çobanlar bile kendiliğinden globalleşmenin anaforunda bu sürecin girdabına kapılıp gitti.” (Sarıgül 2007:12).

“Dön ve şu tarafa bir bak, işte sana bahsettiğim Molotaş mağarası. İçine mayın döşendi. Zenginleri işte orada kıştıracağız. Sen, onlara söylediğim her şeyi, her kelimeyi İngilizceye tercüme edeceksin. Globalleşme herkes için birdir, her şeyin sadece kendileri için verildiğini düşünmesinler. Biz de payımıza düşeni alacağız.” (s:229)

2.3. Sosyalizm

Sosyalizm; üretim araçları ve dağılımında kolektif mülkiyete ya da devlet mülkiyetine dayalı bir iktisadi ve siyasal sistem olarak tanımlanır. (Marshall 1999: 676).

Sosyalist düşüncenin hemen hemen iki yüz yılı bulan geçmişinden sonra Sovyet komünizmin çökmesi, bu kavramın kaynağındaki Marksist-Leninist damgayı benimseyenlerin ya da ondan uzak duranların ilgi duydukları meseleler hala gündemdedir.

Bir öğretisi, ya da bazılarının göre bir ütopya olarak sosyalizmin, kapitalizme bir tepki olarak hayat bulduğu genelgeçer bir görüştür. Durkheimci versiyonun kökleri, devlet ekonomiyeye, toplumu bireysel faaliyet alanına ve parçaları bir birbirine daha da yaklaştırma arzusunda yatmaktaydı; bu şekilde kapitalizmin patolojileri (anomi dahil olmak üzere) hafifletilecek ve sonunda ortadan kaldırılacaktı. Sosyalizm, koşullarda eşitliği değil, sadece fırsat eşitliğini talep eden gerçek bir acı çığılıydı.(Marshall 1999: 677).

Sosyalizmin çöküşünden sonra ülkenin ülkenin içine düştüğü Pazar bataklığı şöyle eleştirilir: “Sosyalizm zorbalığından kurtulup da Pazar bataklığına saplanıp kaldığımızı birçokları anlamıyor. Pazar kendisiyle iyi geçinmeyenleri helak ediyor. Madem öyle, madem seni öldürüyorlar, öyleyse sen de öldür. Onun, yani pazarın ‘final cevabı’ işte bu.” (s:115)

2.4. Kapitalizm

Kapitalizm; üreticilerin dolaylımsız ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade, satış, mübadele ve kar amacını güden bir ücretli emek ve meta üretimi sistemi olarak tanımlanmıştır. (Marshall 1999:382).

Kapitalist düzene göre herşey paraya çevrilebilir. Öyle ki sosyalizmin çökmesiyle piyasaya hakim olan kapitalist anlayıştan dağdaki parsolar bile nasibini almıştır. Kapitalizme engel olmak ise çok zordur: “Lanet olası kapitalizm kendi işini yürütüyor! Yürütüyor ve hiçbir şey ona engel olamıyor. Kapitalizme engel olmak kimin harcı? Peki, bunların kapitalizmle ne lakası var? Alakası şu ki, kapitalizme göre düşüncüyü bir mal gibi satın alabilir, satabilir hatta ambargo bile koyabilirsin. Velhasıl paranın açmadığı kapı yok. Sense ne alınır ne satılır, liberal göçebe konağından gelmiş, bu durumlara yabancı bir adamsın. Gel de boynuz

tokuştur, onlara karşı bir başınsın. Bunu canınla ödemek zorunda kalacaksın. Halbuki onlar paralarıyla kendilerini temize çıkarmanın bir yolunu nasılsa bulurlar.” (s:94)

Kapitalizmde para ile iktidar siyam ikileri gibidir: “Endişelenme! Bana öyle geliyor ki, sen pek yakında para ve iktidarın daha ana rahmindeyken birbirlerine tutunmuş siyam ikizleri olduğunu anlayacaksın.” (s: 125)

2.5. Kitle Kültürü (Popüler Kültür)

“Kültür, antropolojinin merkezi kavramıdır ve insanların tüm ortak bilgisini, teknolojileri, değerleri, inançları, adetleri ve davranışlarını kapsar. Basit toplumlar, herkesçe paylaşılan tek bir bütünleştirilmiş kültüre sahipken; karmaşık toplumlar, çok sayıda kültür ve alt- kültür tabakaları ile düzeylerini barındırabilir. Bazen kitle kültürü olarak da adlandırılan popüler kültür, çok daha yaygın ve herkes için erişilebilir bir içeriğe sahiptir. Popüler kültürün esas işi eğlencedir. ” (Marshall 1999:591).

Günümüzde popüler kültür; spor, televizyon, sinema ve popüler müziğin hakimiyetindedir. İletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla kitle kültürü, gelenekleri, eski olan her şeyi yerle bir etmeye başlamıştır. Eserde kitle kültürü şöyle eleştirilir:

“Kitle kültürü onu, yani idealisti öyle bir ezdi ki bir daha ayağa kalkamaz oldu. O sayısız restoran, sahne, stadyum, reklam ajansları ve televizyon kanallarına sahip! Herkesin bildiği gibi o tüm bunları kanunların kendisine verdiği haklarla yapıyor. Okyanus dalgalarını andıran kitle kültürünün dalgasıyla Arsen Samançin’ni silip süpüren de yine o. Bunlar yetmiyormuş gibi Ebedi Nişanlı’yı da gerçekleşmemiş hayallerin gölgesine itiverdi.” (s:84)

Kitle kültürünün toplumlara hakim olmasıyla birlikte modern dünya yeni neslin ihtiyaçlarına cevap veremez duruma gelmiştir. Parayı elinde tutanlar üstün olarak görülmüş, işsiz, fakir insanlar işe yaramaz olarak görülüp dışlanmıştır:

“Toptan kültürle başı dönmüş günümüz hayatında ne kadar çok çelişkiler var! Ülkede bu kadar fakirlik, işsizlik var! Sokaklarda kilometrelerce uzayan sıralar oluşturan ve ellerinde “bize iş verin” afişleri taşıyan gençler var! Bu geçlerin çoğu boşalan köylerden geldi. Bu insan toplumuna bir çağrıdır. Demek oluyor ki, toplum yeni nesillerin ihtiyaçlarını karşılayamıyor ki ve modern dünya onlara “sen toplumun işine yaramazsın, gözümüze görünme, kaybol! Biz, işe yarayanlar ise limuzinlerimize binmeye devam edeceğiz” diyordu sanki.” (s:60)

2.6. Aşk

Yazar son romanını aşk konusu üzerine temellendirmiştir: “İnsan sonsuz olmak ister. Kalp ölümsüzlüğü arzu eder. Aşk, insandaki bu hissin gerçek zannedildiği gizemli bir oyundur. Fakat her aşk hikayesinin sonu ölümdür. Çünkü insan ölümlüdür ve bunun çaresi yoktur. Yine de her nesil aynı şeyleri tekrar tekrar yaşar. Aşk, devredilen bir miras olarak sonsuz kere yeniden yaşanır. Mirasın sahibi yeni nesiller bu kervanın ne ilk, ne son yolcuları olacaklardır. Zaman aşkın

kutsallığını unutturdu. Özgür düşünce akımlarının karşısında aşk kendini korumak, saklanmak zorunda kaldı. İnsan ruhuna böyle hunharca saldırıldığı sürece insanoğlu uzun bir süre daha iç savaşlar yaşayacaktır.

İşte sen de bundan dolayı yenildin. Böyle durumlarda dendiği gibi “ölümcül bir bozgun”a uğradın, aşağılandın. Şimdi de aşkını kalbinin hangi bilinmez uçurumlarından atıp öldüreceksin kimbilir. Halbuki aşk, senin gibi bir adama kutsal bir hediyeydi. O ve sen, yani aşık ve maşuk, Allah’ın size sunduğu bu büyük lütufla kavuştunuz. Aşk, sahip olmanıza izin verilen yüce bir hazine idi.” (s:49-50)

2.7. Tiyatro ve Opera

Arsen Samançin’in en büyük hayali Ebedi Nişanlı Efsanesi’ni tiyatro ve opera olarak sergilemektir: “İşte böyle, nehrin fısıltısı eşliğinde, tabiatın bile adaleti istediğini sembolize eden koro, perde arkasından bu türküyü seslenecek. Ve bütün bunlar fonda sadece vokalin, yani senin sesinin duyulacağı güçlü bir orkestra müziğiyle beslenecek. Ve gök Ebedi Nişanlı’yı duyuyor olacak, ay da onun sözlerini tekrarlayacak. Bunun nasıl bir olay olacağını tahmin edebiliyor musun?” (s:78)

Masal, efsane, destan gibi geleneksel kültür malzemelerinin modern toplumlara sunulması, bu unsurların yaşaması açısından son derece önemlidir. Günümüz batı toplumu bunu sinema, tiyatro ve opera gibi araçlarla yapmaya çalışır. Romanda Arsen Samançin’in de ideali, Ebedi Nişanlı Efsanesi’nin tiyatro ve opera yapılarak yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılmasıdır. Tabii ki bunun da ekonomik zorlukları vardır: “Bu düşünceler anaforunda savrulan Arsen Samançin; “Bunlar yersiz heyecanlar, topla kendini, aklımı başına al! Eğer ‘Ebedi Nişanlı’ üzerine bir opera partiyonuna girmiş olsaydı, başrolde oynayacak artisti başka şehir, olmadı başka ülkelerden bulup getirmek mümkün olabilirdi. Gerçi pahalıya mal olacaktı, ama organizeye ait sorunlar bir şekilde çözülebilirdi. Mantıklı olanı da buydu...” diyerek kendini avutmaya ve mantıklı düşünmeye çalışıyordu.” (s:50)

2.8. Uyuşturucu Üretimi

Bilindiği gibi çoğunluğu Afganistan’da yetiştirilerek dünya pazarına sürülen ve insanlığın baş belası olan uyuşturucu üretimi yazarın eserine şu şekilde yansır:

“Av ticaretine karşı koyabilecek bir denge olmalı aslında. Şu an Afganistan’da bile uyuşturucu üretimine son vermek için alternatif tarım metotları aranıyor. Bu konuda çok şeyler yazılıyor şimdi.” (s:192)

2.9. Tanrı İnancı ve İman

Yazar bu romanında dini motiflere de yer verir ve dini insanın hayvanlık rezaletinden kurtulması için son derece gerekli görür. Abdıldacan Akmataliyev, Aytmatovu’un eserlerinde dini motifler ile ilgili şunları söyler:

“Aytmatov romanın düşüncesi geniş ölçüde tek din malzemesi etrafında oluştu demek yanlış olur. Romanın önemi açıkça görüldüğü gibi malzeme olarak en önemli unsur insandır, onun imanı, vicdanı, inancıdır! Bu yüzden yazar Hıristiyan

ve İslam dinlerindeki insan özelliği gösteren meseleler üzerinde durur. Bu, birilerinin söylediği gibi “yeni Tanrı’yı arama değil, insanın hayvanlık rezaletinden çıkış yoludur. Yazarın arzusu budur.” (Akmataliyev 1998:127).

Arsen Samançin’in bir konferansta Tanrıya hakaret etmesi, din adamları tarafından ortak bir açıklamayla kınanır:

“Bizler çeşitli dinlere ait bölge temsilcileri olarak yapmış olduğumuz görüşmeler neticesinde ortak bir karara varmış olup ünlü gazeteci Arsen Samançin’in ‘Avrasya Medya Forumu’nda, tarihi göçebe Nomat Devri’ne ait olan ve güya felsefik sayılan, içeriği itibarıyla ateizmden daha tehlikeli görülen ‘Söz’ adlı barbarca bir metne dayanarak verdiği konferansta Tanrı’ya hakaret ettiğini öğrenmiş bulunuyor ve kendisini esfle kınadığımızı beyan ediyoruz.” (s:118)

Fakat aynı Arsen Samançin, Ebedi Nişanlı’nın ruhunda yansması ve temsili bir algı doğurması üzerine Tanrı ve iman konularında şöyle düşünür: “Kimse Tanrı’yı görmüş değil, ama yine de ona inanıyorlar, varlığını kabul ediyorlar. İman da böyle doğuyor olmalı, arzu edilen surete, sireten duyulan aşktan.” (s:63)

Sonuç

Aytmatov, folklorik unsurları, yerel (mahalli) meseleleri, zamanın şartlarına uygun, ilim ve dünya kültürünün bugünkü tecrübesini de kullanarak önce milli, sonra da evrensel boyuta ustalıklı taşır. Yazarın “Dağlar Devrildiğinde Ebedi Nişanlı” adlı son romanı, bunun en güzel örneklerinden birini teşkil eder.

Onun eserlerinde ön plana çıkan folklorik malzemenin temelinde Kırgız Geleneği ve Manas Destanı vardır.

Bu romanın arka planında iki hikâye ve iki kahraman anlatılıyor: Biri efsane kahramanı olan “Ebedi Nişanlı”, diğeri ise bavul ticareti yapan ‘Elsa’dır. Global çağın gerçeklerini, piyasa şartlarında insan ruhunun kaçış ve arayışlarını, kadim tartışmalar üzerinde araştıran yazar, romanında şartlara göre değişmeyecek evrensel değerlerin de altını çizmiştir. Aytmatov’un romanlarındaki kahramanlar birer kırgız değil, evrensel ‘tip’lerdir. Bu ‘tip’ler, insanlığın ortak acılarını ve aşklarını ortaya koyar.

Aytmatov, geçmiş-hal-gelecek sürecini bu romanda başarıyla uygulamıştır. Ebedi Gelin mitosunu eski zamana aittir. Arsen Samançin ise şimdiki zamanın bir figürüdür. Gelecek figürü burada Ertaş Kurçalov ile sembolize edilmiştir.

Yazar, kaderin değiştirilmesi ve önceden bilinmesi mümkün olmayan bir hakikat olduğunu, globalleşmeye karşı olmamakla birlikte, konuya eleştirel yaklaştığını, öyle ki globalleşmenin köylere kadar ulaşmasıyla yabancı hayvan avcılığının bile bundan nasibini aldığını, dolayısıyla küreselleşmenin insan ruhunda depremelere yo açtığını ortaya koyar. Yazar, ayrıca serbest piyasa ekonomisinin insanlarda yol açtığı yozlaşmaya da dikkat çeker.

Romanda, sosyalizm, kapitalizm, kitle kültürü ve çağın belası uyuşturucu üretimi de eleştirilir. Yazar Tanrı inancı ve iman konusunda ise dini; hayvanlık rezaletinden çıkış yolu olarak görür.

Aşk konusu üzerine temellendirilen bu eserde, aşkın sahip olunan yüce bir hazine olduğu, fakat zamanın aşkın kutsallığını unutturduğu gerçeği üzerinde durularak, “Ebedi Nişanlı” efsanesinden hareketle, Arsen Samançin ve Elisa aşkı temelinde aşka yeniden kutsallık kazandırılmaya çalışılır.

Sonuç olarak Cengiz Aytmatov; bu eserinde; hem folklorik unsurları, hem de tüm insanlığı ilgilendiren evrensel konuları, birbirleriyle kaynaştırarak, yani, geleneksel olanla modernizmi birleştirerek tüm insanlığın aşklarını, acılarını, travmalarını, zaaflarını, arayışlarını ortaya koyarak, yeniden insanlığa dönüşü bir reçete olarak gösterir ve bir yazar olarak üzerine düşen görevi yerine getirir.

KAYNAKLAR

AKMATALİYEV Abdıldacan (1998), **Cengiz Aytmatov’un Dünyası**, Ankara: Atatürk Kültür Başkanlığı Yayınları.

AYTMATOV Cengiz (2007), **Dağlar Devrildiğinde Ebedi Nişanlı**, İstanbul: Ufuk Kitap Yayınları.

BATUR Suat (1998), **Açıklamalı-Örneklî Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

KOLCU, Ali İhsan (1997), **Millî Romantizm Açısından Cengiz Aytmatov**, İstanbul: Ötüken Yayınları.

KOLCU, Ali İhsan (2008), **Cengiz Aytmatov Üzerine Yazılar**, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları

KOLCU, Ali İhsan (2008), **Bozkırdaki Bilge Cengiz Aytmatov**, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları

MARSHALL Gordon (1999), **Sosyoloji Sözlüğü**, (Çevirenler: Osman Akınhay, Derya Kömürücü) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

RAYMAN Hayrettin (2007) “**Cengiz Aytmatov’un Eserlerinde Folklorik Temeller**” Ankara: I. Uluslar arası Türk Dünyası Kültür Kurultayı- Bildiriler, Cilt IV, s: 1731–1738.

SAGINBEKOV Bakıt İmanak (2007), “**Cengiz Aytmatov’un “Elveda Gülsarı” Eserinde Ana Motif Olarak At**” Ankara: I. Uluslar arası Türk Dünyası Kültür Kurultayı- Bildiriler, Cilt IV, s:1747–1752.

SARIGÜL Ahmet (2007), “**On yıl Aradan Sonra Kalemî Eline Aldı**”, Kitap Zamanı, İstanbul: Feza Yayıncılık.

SÖYLEMEZ Orhan (2002), **Cengiz Aytmatov Hayatı ve Eserleri Üzerine İncelemeler**, Ankara: Karam Yayınları.

ŞİŞMAN Bekir (2007), “**Cengiz Aytmatov’un “Elveda Gülsarı” Adlı Eserinde Kırgız Folkloruna Dair Tespitler**” Ankara: I. Uluslar arası Türk Dünyası Kültür Kurultayı- Bildiriler, Cilt V, s: 1965–1974.